

La gastronomia nadalenca té la culminació el 6 de gener, el tradicional dia de Reis, amb un dolç ben especial: el tortell. Aquest dolç té un significat amagat, que descobrim en aquest article, i que ha quedat simbolitzat en els petits obsequis que, actualment, s'amaguen en l'interior.

El tortell de reis

Vicent MARQUÉS

La pastisseria tradicional empra sovint les formes d'anell o corona per a tota mena de dolços. En el cas de les pastes (generalment petites i de pasta dura) s'anomenen rosques o rotllets; si es tracta de pastissos amb certa entitat, de massapà, pasta bamba o pasta fullada (farcits o no), reben el nom de casques o tortells. És clar, doncs, que sota aquesta denominació hi poden haver (n'hi ha) preparacions molt diverses.

El tortell de reis, però, típic del 6 de gener, és molt semblant arreu; generalment es fa de pasta bamba i, de vegades, pot dur trossos de fruites confitades, a més d'un altre ingredient, insòlit i obligatori: una fava seca.

Vejam que ens en diu el *Costumari català*, de Joan Amades: «Com que no

tothom podia assistir a l'adoració, fou costum que cada família nomenàs un rei que la representàs. El nomenament es feia per mitjà d'una antiga forma d'astrologia judiciària. En pastar la coca que, com hem dit, era obligat de menjar per postres, havent dinat, hom posava entre la pasta una fava seca. Dels qui menjaven la coca, aquell que trobava la fava restava elegit rei i era el qui anava a la funció de l'església i en representació de la família adorava el Nadó de Betlem. Per tant, tothom qui assistia a l'adoració i besava el Jesuset estava investit de la dignitat de rei».

«El rei familiar era qualificat de *rei de la fava*. Cada vegada que bevia durant l'àpat, tots els companys de taula s'havien d'aixecar en acció d'acatament i cridar a cor: El rei beu, el rei beu». Si algun

súbdit se'n descuidava, el rei (o la reina) li emmascarava la cara amb un suro cremat en càstig al seu poc respecte (a la Provença li pintaven uns bigots i automàticament quedava investit com al Rei Moro).

Era bastant estès per Europa aquest costum de cridar «el rei beu», moment que va plasmar el pintor flamenc Jacob Jordans en una de les obres seues més conegudes, amb el mateix nom. Segons que sembla, l'hàbit de nomenar un rei prové de les festes saturnals que se celebraven a partir del 17 de desembre a l'antiga Roma, durant les quals els participants consideraven abolides algunes lleis i es lliuraven a la disbauxa. L'Església, després, va cristianitzar les festes paganes (i ens va fotre també, de passada, perquè no devien estar malament) adaptant-les al seu calendari, conservant-ne sempre, però, algunes tradicions fortament arrelades.

A partir del pastís i la fava, en cada regió la cerimònia podia ser diferent. Així, segles enrere, mentre que a França es solia desig-

nar rei el xiquet més pobre de la ciutat, al qual es retien honors i se li feia també un donatiu econòmic, a Toló (Provença) el pastisser marcava el punt on hi havia el llegum i després l'encarregat de repartir-lo el donava al més ingenu o babau de la festa, que entre la riallada general era proclamat rei i restava obligat a ofrenar balls i banquets a les persones allí presents.

Tot això ja fa temps que s'ha perdut. Avui, a tot estirar, el que rep la fava paga el tortell o bé n'encarrega un altre pel seu compte. També s'ha posat de moda canviar la fava per monedes, figuretes de porcellana o altres objectes decoratius, que fan més il·lusió a la menudalla.

Sembla que antigament no es donava forma de tortell al pastís tradicional d'aquesta diada, sinó que més aviat devia ser una espècie de coca (així l'anomena Joan Amades) semblant a la «galette des rois» francesa, si bé en l'actualitat en les nacions ibèriques i a Occitània s'empra exclusivament la forma de corona.